

УДК 159.922.7 (477)

ІРИНА ЮРЧЕНКО

(Коломия)

ОСНОВНІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕПОВНИХ СІМЕЙ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Розглянуто основні психологічні особливості та проблеми функціонально неповних сімей, утворених унаслідок трудової міграції та їх психологічний супровід у сучасній Україні.

Ключові слова: *функціонально неповні сім'ї, психологічний супровід, проблеми функціонально неповних сімей.*

Особливості соціально-економічної ситуації в Україні створюють нові складні проблеми у сфері сімейних відносин, що вимагає якісної модернізації психологічного супроводу сімейного життя, допомоги проблемним сім'ям. Сьогодні, поряд зі зростанням частки неповних сімей, унаслідок розлучення чи, рідше, смерті одного з подружжя, інтенсивно збільшується кількість так званих функціонально неповних сімей – тих, у яких хтось із батьків чи обоє емігрують за кордон на заробітки.

Поняття функціонально неповної сім'ї є новим і тому ще до кінця не визначеним. Так, Р. В. Овчарова вказує, що *функціонально неповна сім'я (ФНС)* – це сім'я, котра складається з двох батьків і дітей/дитини, проте професійні чи інші причини залишають їм дуже мало часу для виховання дітей [6, с. 48]. Подібної точки зору дотримуються і деякі українські психологи (В.Г. Поставий, І. М. Трубавіна та ін.), але в окремих працях (І. Трубавіна) даний вид сім'ї отримав назву дистантного [9, с. 113], в інших (С. Мінухін та ін.) – «сім'я-акордеон» [5, с. 24-26]. Проте ці назви є більш образними, вони не відображають суті даного типу сім'ї.

Сутність феномену сім'ї найбільш повно можна розкрити через висвітлення її функцій (В. Н. Дружинін та ін.) [4]. Психологи найчастіше приписують сім'ї наступні функції: народження і виховання дітей (В. Н. Дружинін, підкреслюючи значущість цієї функції, вказує, що її треба розглядати окремо [4, с. 10], і саме виконання цієї функції найбільше страждає у функціонально неповних сім'ях – найперше, через неузгодження і розмитість позицій подружніх партнерів щодо питання виховання дітей. Діти часто, образно кажучи, залишаються «пущеними на самоплив», є соціальними сиротами при живих батьках); збереження, розвиток, передача наступним поколінням цінностей і традицій суспільства, акумулявання і реалізація соціально-виховного потенціалу; задоволення потреб людей у психологічному комфорті та емоційній підтримці, почутті безпеки, почутті цінності та значущості свого «Я», емоційному теплі і любові; створення умов для розвитку особистості всіх членів сім'ї; задоволення сексуально-еротичних потреб; задоволення потреб у спільному проведенні дозвілля; організація спільного ведення домашнього господарства, розподіл праці у сім'ї, взаємодопомога; задоволення потреб людини у спілкуванні з близькими людьми, у встановленні надійних комунікативних зв'язків з ними; задоволення індивідуальної потреби у батьківстві або материнстві, контактах

з дітьми, їх вихованні, самореалізації в дітях; соціальний контроль за поведінкою окремих членів сім'ї; організація діяльності з фінансового забезпечення сім'ї; рекреативна функція – охорона здоров'я членів сім'ї, організація їх відпочинку, зняття з людей стресових станів та ін. [4].

У випадку функціонально неповної сім'ї маємо збережену її структуру (присутні обоє батьків), проте в силу певних причин (найпоширеніша з них – трудова еміграція, а також працевлаштування не за місцем проживання, хвороба, ув'язнення та ін.) батьки роз'єднані просторово, відтак, унеможливується можливість одного з партнерів (рідше – обох) належним чином виконувати практично всі свої сімейні функції. Відповідно, порушується функціонування сімейної системи. Але це не означає, що всі функціонально неповні сім'ї є, відтак, неблагополучними. Розуміння подружніми партнерами ситуації, врахування нових завдань, які постають перед ними в умовах просторової розлуки та побудова адекватної системи дій є запорукою збереження психологічної рівноваги та благополуччя у сім'ї. І навпаки, нерозв'язаність конфліктних, кризових ситуацій на час перетворення сім'ї у функціонально неповну поглиблює неблагополуччя сім'ї і може привести до її розпаду. Проблеми функціонально неповних сімей: епізодичність виховних впливів на дітей, брак сімейних стосунків, що призводить до «емоційного відторгнення» батьків дітьми. Протиставлення батьківських ставлень до дітей, непорозуміння дітей з мікросередовищем, неузгодженість поглядів батьків на виховання дітей.

Проблематика сім'ї – її соціально-психологічних характеристик, пов'язаних з динамікою, сімейних відносин, особливостей її впливу на розвиток особистості дитини, надання психологічної допомоги сім'ям у важких ситуаціях та ін. – є стабільно актуальною у психолого-педагогічній науці від початку ХХ ст. Питання типології сімей, їх специфіки, основних проблем та видів психологічної допомоги їм перебували у центрі уваги багатьох видатних і відомих психологів: А. Адлера, Е. Берна, М. Боуена, Д. Видри, К. Вітакера, Д. Віткіна, Л. Віготського, Е. Еріксона, М. Ламб, У. Огборн, Ф. Педерсона, В. Сатир, Г. Філдора, З. Фройда, А. Фройд, К. Хорні, К. Юнга та ін. Її дослідження стали теоретичною й методологічною базою фундаментальних і прикладних розробок проблематики сім'ї у вітчизняній психології, здійснених О. І. Бондарчуком, Ю. В. Борисенком, Л. С. Віготським, В. Н. Дружиніним, О. І. Захаровим, Є. Г. Ейдемільером, Д. І. Ісаєвим, Г. С. Костюком, І. С. Коном, О. З. Лютак, Т. М. Титаренко, В. М. Целуйком, Н. В. Чепелевою та ін.

Виявлено, що регресивні трансформації української родини призвели до поступового зниження традиційних для неї цінностей любові, як інваріативного базису побудови гармонійних подружніх та батьківських взаємин, взаємодопомоги, пошани до старших. Натомість спостерігається знецінення сім'ї і шлюбу як соціальних інституцій, духовне збіднення сімейних стосунків. Все це виразно виявляється у функціонально неповних сім'ях. В Україні, особливо в західних областях, зростає кількість функціонально неповних сімей (ФНС). Як зауважив директор українського Інституту досліджень діаспори І. Винниченко: «в Україні на сьогоднішній день немає людини, яка б назвала конкретне число заробітчан. Дані офіційної статистики навіть приблизно не відображають дійсні масштаби трудової міграції за кордон» [3].

Отже, виникає нагальна потреба ґрунтовного наукового вивчення функціонально неповних сімей. Серед проблем таких сімей особливо значущими

щодо перспектив духовного, соціально-економічного прогресу, розвитку демократії, громадянського суспільства в Україні є особливості розвитку навчання і виховання дітей у них. Вплив повернення заробітчанина додому на динаміку розвитку сім'ї, особливості його взаємин з дитиною/дітьми, дружиною/чоловіком та ін. На основі наукового висвітлення цієї проблематики необхідно розробляти програми психологічної допомоги членам функціонально неповних сімей.

Метою статті є основні психологічні особливості та проблеми функціонально неповних сімей, утворених внаслідок трудової еміграції та їх психологічний супровід.

Функціональна неповність сім'ї, з нашої точки зору, є динамічною характеристикою (ФНС): вона може виникати на певному етапі життєвого циклу сім'ї, а потім, зі зміною обставин, сім'я знову набуває своєї попередньої форми. Проте етап існування сім'ї як функціонально неповної неминуче залишає свій відбиток як на особливостях наступного розвитку сім'ї загалом, так і на кожному її члені зокрема. Характер цих змін залежить від багатьох факторів, один з основних – на якій саме стадії розвитку сім'ї вона перетворилася у функціонально неповну. Наше дослідження показало, що утворення функціонально неповної сім'ї на стадії появи і виховання у ній маленьких дітей (дошкільний і молодший шкільний вік) має переважаючий негативний вплив на становлення гармонійних партнерських взаємин між подружжям та на процес виховання дітей, становлення їх особистості.

У сучасній українській науці відсутні системні дослідження феномену функціонально неповної сім'ї, її сутності, характерних рис та основних психологічних проблем. Відсутність чітко структурованої, науково верифікованої інформації з цих питань унеможливорює побудову ефективних програм психологічної допомоги членам сімей даного типу.

З нашої точки зору, основні характеристики та особливості існування функціонально неповної сім'ї (ФНС) залежать від наступних факторів: стадія життєвого циклу, на якій утворилася ФНС; наявність у сім'ї дітей та їх вік під час перетворення сім'ї у ФНС; основні соціально-психологічні характеристики сім'ї під час її перетворення у ФНС; матеріальне становище функціонально неповної сім'ї. *Стадія життєвого циклу, на якій утворилася ФНС*, – один з основних факторів, котрі впливають на особливості становлення та функціонування ФНС. Як відомо, за стадією становлення розрізняють сім'ї: молоді (до 9 років), для них істотним у психологічному аспекті є взаємоузгодження правил спільного життя, інтересів, звичок, цінностей, цілей, розподіл обов'язків і т. ін.; середні (10-19 років) – характеризуються стабільними сімейними стосунками, усталеним розподілом ролей, обов'язків, наявністю дітей; зрілі (понад 20 років) – зростання значущості подружніх стосунків завдяки набуттю дітьми самостійності та незалежності (діти відокремлюються від батьківської сім'ї, подружні партнери знову будують модель життя вдвох) [12, с. 149].

Залежно від того, коли саме утворилася ФНС, можна прогнозувати наступні особливості її функціонування. Якщо один з партнерів змушений емігрувати чи виїхати на роботу в інше місто, коли сім'я є ще молодою, діти щойно народились (або їх ще немає), відповідно, взаємини між подружжям цілковито не стабілізувались, розподіл ролей та нове структурування організації сімейної системи не відбулось, можна прогнозувати високу ймовірність виникнен-

ня численних труднощів у майбутньому (що знайшло своє підтвердження в нашому експериментальному дослідженні) – аж до ймовірного розлучення (із 43 ФНС, котрі взяли участь у нашому дослідженні, 8 (18,6%) перебували на межі офіційного розлучення – за ініціативою того з партнерів, котрий емігрував з метою заробітків). Негативні тенденції особливо посилюються, коли новонароджена дитина була незапланована і хтось з батьків змушений емігрувати через зростання труднощів матеріального характеру. Також посилення негативних тенденцій (емоційне відчуження між членами, зростання конфліктності, міри незадоволеності сімейним життям та ін.) спостерігається у випадку присутності прихованих мотивів еміграції, коли офіційною версією є заробити кошти (на житло, навчання дитини чи ін.), але насправді трудова еміграція є втечею від особистих чи сімейних проблем.

Якщо ФНС утворилась, коли діти перебували у ранньому чи дошкільному віці, значно утруднюється, а то й унеможлиблюється (за умов довготривалої розлуки) встановлення надійного емоційного взаємозв'язку між дитиною/дітьми та родителем, який емігрував. Це теж підтверджується отриманими експериментальними даними – рівень емоційного відчуження між членами сім'ї та емоційного відчуження дітей від батька, який перебуває в еміграції, є вищим у функціонально неповних сім'ях, котрі виховують дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, порівняно з повними сім'ями, які виховують дітей цього ж віку. Найбільш сприятливим часом для утворення ФНС (хоча, звісно, краще не допускати їх утворення) є середня та зріла стадії сім'ї. Найперше, з чим стикаються члени новоствореної функціонально неповної сім'ї – це необхідність пережити розлуку з одним із своїх членів. Розлука – це стресова ситуація для всіх членів сім'ї, це один з видів втрати [10, с. 100], який виступає ознакою її неблагополуччя, адже впливає на якість функціонування сімейної системи.

Чи не найбільше втрати відображаються на дітях і переживаються ними. Їх вплив має різні наслідки залежно від віку, статі, індивідуальних особливостей дітей, специфіки попередніх взаємин у сім'ї, позиції та дій дорослих членів сім'ї після переживання кризової ситуації втрати. За Р. Паже, можна говорити про існування таких типів втрат: 1) пов'язані зі становленням особистості, її розвитком (втрати зв'язку з матір'ю, але набуття зовнішнього світу; втрата батьківської уваги, достатньо тривалого спілкування і набуття колективу). Це втрати, без яких не можна обійтися, через їх переживання людина стає більш досвідченою; 2) пов'язані з важкою життєвою ситуацією, несподіванкою. Причини втрат можуть бути різними: економічними, ідеологічними, політичними, емоційними, правовими, медичними, педагогічними та ін., але результат один – втрата чогось особистісного цінного. Р. Паже виокремлює наступні особливості переживань втрати у дітей: шок, заперечення, угода з собою, злість на себе, прийняття, розуміння, вміння подолати втрату та ін. Характерною особливістю є те, що діти дошкільного та молодшого шкільного віку, переживаючи те ж, що й дорослі, не можуть виразити це словами, слабо розуміють, що діється, почуваються винними у чомусь [10].

Діти і дорослі мають різне ставлення і розуміння втрати, а це вимагає різних тактик допомоги у подоланні її наслідків.

Ж. Шимкене вважає, що деструкція чи розрив родинних зв'язків позначається на дітях різним чином. Але характерним у таких випадках є порушення

свідомості, контролю за поведінкою, міжособистісних стосунків, емоційно-вольової сфери, мислення, зниження самооцінки. Це виявляється у переносі провини на інших, відсутності почуття провини при порушенні морально-правових норм; неспокої, слабкому контролю за поведінкою; малому обсязі уваги; недостатній передбачуваності, невірі у зміни на краще, неможливості радіти з виконання завдань, низькому рівні самооцінки; невмінні організувати свій відпочинок; показі ворожої залежності, вимаганні уваги, недовірі, прагненні контролювати всі ситуації, нестійких стосунках з дітьми; труднощах у визначенні власних почуттів, їх неадекватному вираженні, невмінні визначити почуття інших; проблемах з визначенням причин і наслідків, логічним мисленням, здатністю до прогнозування; проблемах, пов'язаних зі слуховим сприйняттям, вираженням себе вербально, у самотійному здійсненні рушійних функцій, відставанням у розвитку [10, с. 101].

Як вказує російський психолог В. М. Целуйко, особливо болісно на розставання реагують діти 5-7-ми років, найперше – хлопчики, а дівчатка особливо гостро переживають розлуку з батьком у віці від 2-х до 5-ти років. І, як стверджують лікарі, кожна п'ята хвора неврозом дитина пережила в дитинстві розлуку з батьком [11, с. 139-140]. В. М. Целуйко також подає особливості переживання дітьми молодшого дошкільного віку розлуки з одним з батьків: «... діти 3,5-4,5 років виявляли підвищену гнівливість, агресивність, переживання почуття втрати, тривожність. Екстраверти ставали замкненими і мовчазними. У деякої частини дітей спостерігалась регресія ігрових форм. Для дітей цієї групи була характерна поява почуття вини за розпад сім'ї, аж до розвитку стійкого самозвинувачення. Найбільш вразливі діти відзначались бідністю фантазії, різким зниженням самооцінки, депресивними станами». У дітей 5-6 років спостерігалось збільшення агресії та тривоги, дратівливості, збуджено-невротичної непосидючості, гнівливості. Діти цієї вікової групи вже чіткіше уявляють собі, які зміни настають в їхньому житті. Вони здатні розповісти про свої переживання, сум за батьком чи матір'ю, бажання, щоб всі члени сім'ї жили разом [11, с. 141].

Серед досліджуваних нами дітей було 3,4% тих, кого мама залишала у віці одного року, поїхавши за кордон. Всі ці діти характеризуються підвищеною замкненістю, недовірою, вразливістю, вищим рівнем тривожності, дратівливості, агресивності. Найбільш несприятливим періодом для перетворення сім'ї у функціонально неповну є стадія молодшої сім'ї – бездітної або дітьми від немовлячого до молодшого шкільного віку включно. Розтавання партнерів за умов незнання ними стратегії побудови конструктивних контактів у нових умовах співжиття є передумовою виникнення серйозних психологічних проблем. Оскільки період від народження до молодшого віку є основним етапом закладання утворень сфери спрямованості, ціннісних орієнтацій, світогляду, переконань, віри, диспозицій, основ характеру дитини, сімейні аномалії можуть спричинити відчутні деструкції у її особистісному розвитку.

До прикладу, 6-ти річний Андрійко П. боляче відреагував на розставання з батьком, котрий емігрував з метою заробітків: він часто плакав, замикався в собі, шукав батька, допитувався у мами й бабусі, чому всі інші діти мають тата і він живе з ними, а його тато поїхав кудись далеко. Згодом звичним явищем у його поведінці стали агресивність, озлобленість, пустування під час уроків у дитсадку. Як кажуть і вихователі, і мама, і бабуся Андрійка, він все робить

навпаки, тільки не так, як йому скажуть. Проте після розлуки з батьком ніхто не зробив навіть спроби поговорити з хлопцем про його переживання через це. І зараз мама не вважає, що причиною негативних змін поведінки дитини могла стати втрата контактів з татом, котрий не телефонує і не пише листів до сина. Агресія хлопчика спонукала дорослих до різного роду суворих «виховних заходів», але ніхто не подумав, що йому треба дати більше ласки, любові, розуміння.

Тані Г. виповнилось 6 місяців, коли її батьки емігрували за кордон, з цього віку її виховувала похилого віку бабуся (по маминій лінії), інших близьких родичів не було. Дівчинка відвідувала дитсадочок з ясельної групи, а під час проведення експерименту їй виповнилось 5 р. Вона поводитьсь дуже агресивно, часто плаче, ні з ким не дружить, а на будь-які зачіпки дітей, зауваження вихователя реагує сильним вереском. Під час виступів і занять замикається в собі, боїться щось відповідати. Проте вдома, зі слів бабусі, поводитьсь спокійно, допомагає їй. Батьки після виїзду довго нічого не повідомляли про себе, бабуся їх розшукувала через відповідні компетентні органи.

Як бачимо, поведінкові реакції дітей на розставання з батьками різні. Їх особливості залежать від багатьох факторів. Одним з головних є характер взаємин у сім'ї напередодні її перетворення у функціонально неповну і вже після цього часу. Для дітей, зокрема, є дуже важливим момент спілкування з батьками по телефону та інші прояви уваги останніх до них (присилання іграшок, написання листів); необхідними є і регулярні обговорення почуттів дитини до родителя, котрий емігрував. Якщо батьки чи один з батьків не телефонує до дитини, її емоційний стан значно погіршується, такі діти почуваються покинутими і непотрібними, звідси – немотивовані агресивні реакції, страхи і т. ін. Дошкільний та молодший шкільний вік є тим періодом, коли на основі генотипних передумов закладаються основи характеру дитини, тому в цей час потрібно уважно ставитися до всього, що відбувається з нею.

Чим старша дитина, тим сильніше проявляються в неї ознаки статі і тим серйознішими можуть бути порушення поведінки, котрі стають помітними не лише в сім'ї, але й за її межами. Це насамперед вираження агресії в школі, на вулиці, неочікувані сльози, боязливість, конфлікти, розсіяність уваги і т. д. Але найчастіше засобами опрацювання сімейних стресів для дівчат виступають порушення здоров'я (аж до психосоматичних захворювань), а для хлопчиків – асоціальні форми поведінки [11, с. 146-148].

Особливо гостро дитина переживає відсутність батька/матері протягом першого року після розставання з ним під час сімейних та релігійних свят. Після цього емоційний сплеск, як правило, послаблюється. Тому одним з головних завдань родителя, котрий залишився виховувати дитину, є допомогти їй пережити розлуку, підтримати її, не допустити охолодження стосунків між нею та своїм партнером, попередити розвиток неврозів. У зв'язку з цим виникають питання: як поводитись з дитиною в період гострого переживання нею важкої життєвої ситуації? Що вона почуває, чого потребує? Чого очікує від дорослих? Як не допустити охолодження стосунків між нею та родителем в еміграції? Ці та інші питання потрібно вирішувати нам саме зараз, адже наше майбутнє залежить від добробуту наших дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Двіжона О.В. Дистантна сім'я та її вплив на формування особистості дитини та підлітка / О. В. Двіжона // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2007. – Вип. 12. – Ч.1. – С. 116-120.
2. Денисенко В. Еміграційна епідемія / В. Денисенко // День. – 2007. – 5 грудня (№21). – С. 5.
3. Дружинин В. Н. Психология семьи / В. Н. Дружинин. – Екатеринбург: Деловая книга, 2000. – 208 с.
4. Малкина-Пых И. Г. Семейная терапия / И. Г. Малкина-Пых И. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 992 с.
5. Овчарова Р. В. Психологическое сопровождение родительства / Р. В. Овчарова. – М.: Изд-во Института психотерапии, 2003. – 319 с.
6. Основи практичної психології / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін.: Підручник. – К.: Либідь, 2001. – 536 с.
7. Пенішкевич Д. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з дистантними сім'ями / Д. Пенішкевич // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2005. – Вип. 225. Педагогіка та психологія. – С. 92-97.
8. Сорокина В. В. Негативные переживания детей в начальной школе / В. В. Сорокина // Вопросы психологии. – 2003. – №3. – С. 43-52.
9. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю. // Навчальний посібник / І. М. Трубавіна. – К.: ДЦССМ, 2003. – 132 с.
10. Целуйко В. М. Вы и ваши дети. Психология семи / В. М. Целуйко. – Ростов н/Д.: «Феникс», 2004. – 448 с.
11. Шнейдер Л. Б. Психология семейных отношений. Курс лекций / Л. Б. Шнейдер. – М.: Апрель - Пресс, 2000. – 512 с.

ИРИНА ЮРЧЕНКО

ОСНОВНЫЕ ПСИХОЛО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ НЕПОЛНЫХ СЕМЕЙ В СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЕ

Рассмотрены основные психологические особенности, проблемы функционально неполных семей, возникших в результате трудовой эмиграции в современной Украине.

Ключевые слова: функционально неполные семьи, психологическое сопровождение семей, проблемы функционально неполных семей.

IRINA YURCHENKO

THE MAIN PSYCHO-PEDAGOGICAL FEATURES OF FULL FAMILIES IN MODERN UKRAINE

The peculiarities of the socio-economic situation in Ukraine cause new complicated problems in the sphere of family relations which requires high-quality modernization of psychological support of family life, giving help to problem families. Nowadays, along with a growing proportion of single-parent families as a result of divorce or, rarely, death of one of the spouses, the number of the so-called functionally incomplete families is rapidly increasing – those in which one of the parents or both of them emigrate abroad for work.

The concept of a functionally incomplete family is new and therefore not yet fully defined. So, R.V. Ovcharova denotes that a *functionally incomplete family (FIF)* – is a family consisting of two parents and children / a child, however professional or some other reasons leave them very little time for raising children. A similar view is shared by some Ukrainian psychologists (V.H. Postovyi, I.M. Trubavina and others), however in some works (I. Trubavina) this kind of family got the name 'distant', in other works (S. Minukhin and others) it is called 'a family-

accordion'. However, these names are more figurative, they do not reflect the essence of this kind of family.

The essence of the phenomenon of family can be most fully revealed through the coverage of its functions (V.N. Druzhynin and others). Psychologists most often attribute to a family the following functions: giving birth to children and raising them (V.N. Druzhynin, emphasizing the importance of this function, denotes that it should be examined separately, and it is performing of this function that suffers most in functionally incomplete families – first of all because of incoordination and blurring positions of the spouses on the issue of raising children. Children very often are, figuratively speaking, 'left unattended', are social orphans though having parents); keeping, developing and transmission to the future generations the values and traditions of the society, accumulation and realization of the social and educational potential; meeting the needs of people in psychological comfort and emotional support, a sense of security, a sense of value and significance of one's own personality, emotional warmth and love; providing conditions for the personal development of all the members of the family; meeting the sexual-erotic needs; meeting the needs in joint leisure; organization of common housekeeping, the division of work in the family, mutual help; meeting a person's needs in communicating with close people, in establishing reliable communication links with them; meeting an individual need in paternity or maternity, contacts with children, their raising, self-realization due to children; social control over the behavior of some family members; organization of the financial support of the family; recreational function - family health protection, organization of their rest; releasing stress and so on.

In case of a functionally incomplete family its structure is preserved (both parents are present) but for some reasons (the most common of them is labor emigration as well as employment not at place of residence, illness, imprisonment and so on) the parents are spatially separated, and thus there is no possibility for one of the partners (rarely for both) to perform properly almost all of their family functions. Thus, the functioning of the family system is disrupted. However, this doesn't mean that all functionally incomplete families are unhappy. Understanding the situation by the spouses, taking into consideration the new tasks facing them under conditions of spatial separation and building an adequate system of actions is the key to keeping psychological balance and happiness in the family. And, on the contrary, unsolved conflict and crisis situations at the time of transformation of a family into functionally incomplete deepens the distress of a family and can lead to its collapse. The problems of functionally incomplete families: episodic educational influences on children, lack of family relations which leads to 'the emotional rejection' of parents by their children. The contrast between parental attitudes to children, misunderstanding between children and microenvironment, incoordination between the parents on the issue of raising children.

Key words: *functionally incomplete families, psychological accompaniment of families, problems of functionally incomplete families.*

Одержано 05.02.2016, рекомендовано до друку 04.04.2016